

До Председателя на научно жури,
определено със Заповед № Р-160/01.02.2021 г.
на Ректора на Медицински университет – Пловдив

Приложено представям: **Рецензия**
по процедура за придобиване на научна степен „Доктор на науките”
с кандидат **Доц. д-р Илияна Любомирова Стоева**, дм на тема:
**„Професионално обусловена кожна и респираторна симптоматика
сред дентално-медицинския персонал“**

Изготвил рецензията: **Проф. Д-р Явор Стефанов Калъчев**, доктор
Научни специалности: **Обща и Протетична дентална медицина**
Институция: **МУ-Пловдив, ФДМ, катедра „Протетична дентална
медицина”**

Адрес и контакти:

Пощенски адрес: **4003 Пловдив, ул. Христо Ботев №3**

Електронен адрес: **ukalatchev@yahoo.com**

Телефон: **0887 877 385**

Рецензия

от

**Проф. Д-р Явор Стефанов Калъчев, дм, катедра „Протетична
Дентална Медицина”, ФДМ, Медицински Университет – гр. Пловдив**

относно дисертация за присъждане на научна степен „Доктор на науките“

Автор: Доц. д-р Илияна Любомирова Стоева, дм

**Тема: „Професионално обусловена кожна и респираторна
симптоматика сред дентално-медицинския персонал“**

Кратки биографични данни за докторантката:

Доц. Д-р Илияна Любомирова Стоева е родена на 18.05.1977 год. През 2002 год. завършва ФДМ-София. През 2009 год. Придобрита ОНС „доктор“, с тема на дисертационния труд: „Интраорална контактна свръхчувствителност към зъбопротезни материали“. През 2010 година придобива специалност по Протетична дентална медицина, а през 2015 год. по Дентална клинична алергология. От 2012 година е доцент в катедра „Образна диагностика, физиотерапия и алергология“ във ФДМ към МУ-Пловдив, като от 2020 година е неин ръководител. От 2020 година е Заместник-декан по Научно-изследователска дейност към ФДМ, МУ-Пловдив.

Научната дейност на Доц. Д-р Илияна Стоева включва участие в 6 научни проекта, като в 2 от тях Доц. Стоева е ръководител; автор е на над 60 научни публикации в областта на денталната алергология, съавтор в четири учебника и едно ръководство за студенти; самостоятелен автор на практическо ръководство по дентална клинична алергология

Представеният ми за рецензия дисертационен труд съдържа 270 стандартни машинописни страници с включена библиография от 546 автора, от които 8 на кирилица и 538 на латиница и 4 приложения. Онагледен е с 45 фигури и 57 таблици. Дисертационната разработка е добре структурирана, което ме улесни при изготвянето на рецензията.

Във **Въведението** се изтъква факата, че съвременната дентална медицина предлага широк спектър от материали и техники за рехабилитация на зъбно-челюстната система. В своята ежедневна практика дентално-медицинският персонал (лекари по дентална медицина, зъботехници и медицински сестри) е изложен на множество алергизиращи съставки от денталните материали, дезинфектантите и защитните средства (ръкавици, маски).

Сред професионалните болести, обусловени от химичните вещества в работната среда, най-често срещани при дентално-медицинския персонал са кожните заболявания, в частност – професионалният контактен дерматит,

Липсата на задълбочени проучвания у нас, непрекъснатото обновяване на материалите, нуждата от съвременен анализ на професионално-обусловените нежелани кожни и респираторни симптоми обуславя **актуалността** на дисертационната разработка.

В **литературния обзор** подробно са засегнати въпроси свързани с: епидемиология на обусловената кожна и респираторна симптоматика; характеристика на контактния дерматит: механизъм на алергичния и иритативен контактен дерматит; професионалният контактен дерматит; респираторна свръхчувствителност и пр.

В края на литературния обзор се прави констатацията, че: своевременното диагностициране на професионалната алергия е от голямо значение за бързото и успешно прекратяване на свързаните с нея симптоми. Това зависи както от компетентността на специалистите в диагностичния процес, така и от информираността на самия дентално-медицински персонал, който активно трябва да търси квалифицирана помощ с цел превенция задълбочаването на симптомите.

Горе изложените факти дават основание на докторантката да формулира:

Целта на дисертационния труд: да се проучат разпространението, характеристиката и рисковите фактори за възникване на професионално-обусловена кожна и респираторна симптоматика сред дентално-медицинския персонал.

За изпълнение на така поставената цел са формулирани и изпълнени 5 задачи.

Материалът и методите на изследването са правилно подбрани, използването на достатъчно на брой съвременни **статистически методи** за обработка на получените данни гарантира получаването на достоверни и обективни **резултати**.

В изпълнение на първите две задачи е проведено анкетното проучване, което обхваща 5993 представители на дентално-медицинския персонал (лекари по дентална медицина, сестри, зъботехници, студенти), а именно:

Първа задача: Да се проучи разпространението, характеристиката и рисковите фактори за възникване на **кожни реакции**, свързани с работната среда, сред дентално-медицинския персонал на базата на самооценка чрез анкетно проучване.

Втора задача: Да се проучи разпространението, характеристиката и рисковите фактори за възникване на **респираторни реакции**, свързани с работната среда, сред дентално-медицинския персонал на базата на самооценка чрез анкетно проучване.

Въпросникът за проведените анкети включва данни за:

1. Демографски характеристики (пол, възраст).
2. Нежелани реакции от дразнителни в професионалната среда.
3. Еволюция на професионално-обусловените кожни и респираторни реакции.
4. Работни навици (трудов стаж, специалност, работни часове, употреба на ръкавици, материал на ръкавиците, продължителност на контакт с тях, честота на миене на ръцете).
5. Анамнестични данни за наследствено-обусловени заболявания, както и за контактна, медикаментозна и хранителна алергия.

Получени резултати показват, че:

Значителна част от анкетирания дентално-медицински персонал съобщава за **кожна** симптоматика, свързана с работната среда. Най-висок относителен дял се регистрира в групата на денталните сестри (33,3%), следвана от лекарите по дентална медицина (31,6%), зъботехниците (29,3%) и студентите по дентална медицина (21,2%).

Респираторната симптоматика се среща по-рядко, като най-висок относителен дял се регистрира в групата на зъботехниците (26,2%), следвана от денталните сестри (23,7%), лекарите по дентална медицина (20,7%) и студентите (12,4%).

В изпълнение на трета задача: Да се идентифицират контактните алергени в съвременните дентални материали и в дезинфектантите.

Анализирани са 89 броя проспекти на материали и средства използвани в денталната среда. Извършено е обобщаване на основните стандартизирани алергени, влизащи в състава на денталните материали.

В изпълнение на четвърта задача: Да се определи ролята на сенсibiliзацията към професионални алергени сред дентално-медицинския персонал за възникването на кожна симптоматика в резултат на работната среда.

Проведено е епикутанно тестване при дентално-медицинския персонал, съобщаващ за симптоматика, свързана с работната среда. Проучването е предприето, за да определи разпространението, характера и тежестта на контактния дерматит сред дентално-медицинския персонал.

Алергологичното изследване е направено с 40 стандартизирани алергена от работната среда. Морфологични критерии за контактен дерматит е установен при половината от изследваните, които към момента на тестването са с обективни клинични изяви.

При 47,1% от изследваните е доказан положителен епикутанен тест към професионални алергени, но при една четвърт този тест е с клинично значение. В допълнение на това е установена сенсibiliзация към латексов протеин при 4,0% от участниците, като при един от тях тя е съпроводена и със сенсibiliзация към акрилни мономери.

Установено е, че липсата на информираност за всички етиологични фактори от професионалната среда, предизвикващи кожни реакции по ръцете, самодиагностицирането, както и непълната диагностика от страна на специалистите, са пречки за правилното диагностициране и ефективното лечение на алергичния контактен дерматит.

В изпълнение на пета задача: Да се създаде регистър на дентално-медицинския персонал с професионално-обусловена кожна или респираторна симптоматика.

Докторантката прави констатацията, че бързото навлизане на новите технологии в денталната практика е съпроводено с навлизане и на нови материали. Техният състав непрекъснато се променя, което излага денталния персонал на разнообразни и нови алергени.

Създаден е електронен регистър за денталния персонал с кожна и респираторна симптоматика. Визуализацията на данните дава възможност да се проследят тенденциите в професионалната сенсибилизация при дентално-медицинския персонал през определен интервал от време.

Резултатите от извършените изследвания дават основание на докторантката да направи следните по важни **изводи**:

1. Една трета от дентално-медицинския персонал страда от професионално-обусловена кожна симптоматика, която може да възникне още по време на студентското обучение.
2. Най-значими рискови фактори за възникване на професионално-обусловена кожна симптоматика за денталния персонал, работещ в клинични условия, са честото миене на ръцете, женският пол, продължителният трудов стаж, продължителният контакт със защитни ръкавици (повече от 4 часа дневно) и анамнестичните данни за атопичен дерматит и контактна алергия.
3. Най-значими рискови фактори за възникване на професионално-обусловена кожна симптоматика при зъботехниците е честото миене на ръцете, работата със сменяеми протези и анамнестичните данни за атопичен дерматит и контактната алергия.
4. Една четвърт от дентално-медицинския персонал страда от професионално-обусловена респираторна симптоматика, която може да възникне още по време на студентското обучение.
5. Най-значими рискови фактори за възникване на професионално-обусловена респираторна симптоматика за денталния персонал, работещ в клинични условия, е трудовият стаж над 10 години, анамнестичните данни за атопично заболяване, експозицията на вещества от работната среда повече от 6 часа дневно и женският пол.
6. Най-значими рискови фактори за възникване на професионално-обусловена респираторна симптоматика при зъботехниците е липсата на аспирационна система, анамнестичните данни за атопично заболяване, експозицията на вредни вещества от работната среда повече от 8 часа

дневно, като рискът за възникването им е най-голям в първите 5 години от трудовия стаж.

7. Влошаване на нежеланите кожни и респираторни реакции, свързани с работната среда, се докладва най-често от денталните сестри и зъботехниците.

8. Стандартната серия за денталния персонал е недостатъчна за комплексна алергологична диагностика при съмнение за професионална алергия.

9. Контактен дерматит се регистрира при 42,7% от симптоматичния дентално-медицински персонал, като при половината от тях се установява контактна сенсибилизация с клинично значение към хапчени от работната среда.

По важните **приноси** на дисертационния труд могат да бъдат групирани като:

Приноси с теоретичен характер:

1. Направена е оценка на разпространението на професионално-обусловената кожна и респираторна симптоматика сред дентално-медицинския персонал в страната.
2. Изведени са рисковите фактори за възникване на професионално-обусловена кожна и респираторна симптоматика сред дентално-медицинския персонал
3. Направена е оценка на ролята на алергичните механизми при възникването на професионално-обусловени кожни реакции при дентално медицинския персонал.

Приноси с приложен характер:

1. Идентифицирани са контактните алергени от денталните материали, защитните средства и дезинфектантите.
2. Създаден е електронен регистър за дентално-медицинския персонал с професионално-обусловена кожна и респираторна симптоматика

Преценка на публикационната активност

Във връзка с дисертационния труд Доц. д-р Стоева представя 15 публикации. Този факт доказват, че разработваната в дисертационния труд тематика е лично нейно дело.

Авторефератът обективно отразява дисертационният труд. Изработен е според изискванията на закона за развитие на академичните кадри.

Към дадения ми за рецензия дисертационен труд нямам критични бележки.

Заклучение:

Дисертационния труд на Доц. д-р Илияна Любомирова Стоева „Професионално обусловена кожна и респираторна симптоматика сред дентално-медицинския персонал“ е задълбочено проучване сред дентално-медицинския персонал в страната относно професионално-обусловената кожна и респираторна симптоматика, в което анкетното проучване е последвано от клиничен преглед и кожно-алергични тестове.

Получените резултати са ценни за клиничната практика и могат да послужат като база за бъдещи изследвания.

Убедено давам своя положителен вот за присъждане на научната степен „Доктор на науките“ на Доц. д-р Илияна Любомирова Стоева, дм.

Пловдив
12.02.2021 г.

.....
(Проф. Д-р Явор Калъчев, дм)